

BUDUĆNOST EUROPE U OGLEDALU NJEZINE PROŠLOSTI

Stjepan Krasić, Rim

UDK : 940(4)
339.92(4) : 061.1 EZ
Primljeno 10/2000

Nalazimo se na pragu trećeg tisućljeća, kada sva Europa ispituje svoj identitet, svoju prošlost i budućnost. Još od vremena starih Grka Klio, Muza povijesti, bila je jedna od gospodarica Europe. Ne smije se zaboraviti da su upravo na europskome tlu nikle kako povijest kao znanost tako i svijest o vlastitoj prošlosti koja čini dio našega bića. Zbog toga europski kontinent, danas kad postavlja temelje jednoj nadnacionalnoj ustanovi kao što je Europska unija, više nego drugi kontinenti, doživljava buđenje svoje svijesti i povijesti i pita se što time dobiva, a što eventualno gubi. Poziv da čitamo i pokušamo razumjeti znakove vremena nije samo filozofski nego i politički, upravo sudbinski imperativ, upućen svakom pojedincu, svakom narodu pa i cijeloj međunarodnoj zajednici. U tom kulturnom i političkom ozračju našeg vremena započelo je pupati i rasti, a nadamo se i cvjetati, sjeme slobode i demokracije za sve narode europskoga kontinenta, ne samo za veće, moćnije, bogatije i sretnije narode.

1. Mit i stvarnost nastanka Europe kao zasebne cjeline

Europa je ušla u povijest na vrata grčke mitologije. Ona, Europa, je - kako kaže mit - bila lijepa kći feničkoga kralja Antenora. Jednoga dana, dok je s prijateljicama skupljala cvijeće na poljanama između Tira i Sidona, njezina ljepota privuče pozornost vrhovnog grčkog boga Zeusa, koji se odmah u nju zaljubi. Da je zavede, pretvori se u mlada bika koji joj se, igrajući se, približi i pred njom pade na zemlju. Budući da je Europa bila ne samo lijepa nego i hrabra, zajašila je na bikova leđa, pozvavši i drugarice da slijede njezin primjer. No čim je uzjahala, Zeus se baci u more i odvede je na Kretu, gdje je uzme za ženu. Rodila mu je dva sina: Minosa, budućeg kralja Krete, i Radamanta, boga podzemnog svijeta. Nakon njezine smrti ljudi su joj počeli iskazivati božansku čast. Toliko o mitu i imenu Europe. Sada s "neba" na zemlju. Prije svega, nekoliko riječi o zemaljskoj stvarnosti.

Zemljopisno, pojmom Europe Grci su u početku označavali usko područje sjeverno od Egejskoga mora, ali su već jonski geografi Anaksimandar (610.-547. pr. Kr.) i Hekatej iz Mileta (oko 560.-490.

pr. Kr.) Europom zvali sve nepoznate krajeve sjeverno od Sredozemnoga mora do rijeke Tanaja (Dona). U poznatoj reformi Rimskoga Carstva koju je proveo Dioklecijan Europa je bila jedna od četiriju provincija na koje je bila podijeljena tracijska dijeceza kojoj je pripadalo područje sjeverno od Mramornog mora. Još u XVIII. st. veliki dio europske Rusije smatran je Azijom. Tek je poznati njemački geograf Karl Ritter (1779.-1859.) počeo Europom smatrati cijelo područje zapadno od Urala.

No ono što nas ovdje posebno zanima nije geografija, nego svijest pripadnosti tom zemljopisnom području koje, osim prirodnih, posjeduje i mnoge druge osobitosti, naročito političke, kulturne, moralne itd. Europa se upravo po tim osobinama razlikovala od svih drugih kontinenata i državnih cjelina i može se usporediti sa samosviješću pojedine osobe koja još u dječjoj dobi počinje shvaćati svoju osobnost, individualnost i značajke koje je, unatoč svim sličnostima s drugim osobama, čine različitom od svih.

Ta se svijest stvarala mnogo više suprotstavljanjem nego jednostavnim natjecanjem ili uspoređivanjem. Prvo suprotstavljanje između Europe i onoga što ona nije bila, dogodilo se još u starom vijeku, odmah nakon ratova koje su Grci vodili s Perzijancima, prije negoli je Aleksandar Veliki (356.-323. pr. Kr.) ujedinio oba naroda i svijeta. U tom sukobu jasno su došli do izražaja različiti pogledi na život, svijet i običaje, poglavito na politiku. U starim Grcima, ne samo filozofima, geografima i povjesničarima, nego i običnim ljudima, tijekom vremena se iskristalizirala svijest o posebnom identitetu, o različitosti u odnosu na njihove tadašnje susjede, naročito Perzijance, glavne grčke suparnike. Ono čime su se Grci najviše ponosili bila je njihova sloboda ili, bolje reći, svijest o osobnoj i nacionalnoj slobodi. Oni su svoju snagu vidjeli ne toliko u svom panhelenskom jedinstvu koliko u svojoj osobnoj i državnoj individualnosti. Nije bez značenja činjenica da riječ "politika" dolazi upravo od imenice "polis" koja znači organiziranu gradsku zajednicu. U tom se "polisu" rodila i razvila prva politička misao vrijedna tog imena. Zadivljujuća sposobnost starih Grka primijenjena na probleme gradske zajednice, naročito na razjašnjenje njezinih temelja, etike, ustanova, ali isto tako i na eventualno izopačenje kao i sredstva za njezino ozdravljenje, omogućila je gradnju spomenika univerzalne političke književnosti koja je dosegla svoj vrhunac u Platonovim i Aristotelovim djelima.

Republikansko društveno uređenje kao ograničenje središnje vlasti u korist pojedinog građanina rodilo se u Grčkoj. Nije nikakvo čudo što su Grci kao takvi svojim istočnim susjedima najviše zamjerali manjak te svijesti. Dok je - po njima - u Grčkoj vladao "duh slobode" na osobnoj i društvenoj razini, dotle je u Perziji vladao "duh

despotizma”; u Grčkoj su živjeli slobodni ljudi, najhrabriji na svijetu, koji - upravo zato što su slobodni - iznad sebe ne priznaju nikava gospodara osim zakona; s perzijske strane, vladao je “azijski despotizam” neslobodnih ljudi, koji, premda tjelesno jaki, nisu srčani ni hrabri, jer nisu slobodni niti se bore za sebe nego za svog gospodara. Bitna je, dakle, razlika između Europljana i Azijaca prije svega politička. Europljani, odnosno Grci, slobodni su i “autonomni”. Žive po zakonima koji su doneseni uz njihov pristanak i koji njima vladaju. Vlastiti su gospodari ili - kako će poslije reći rimski filozof i političar M. T. Ciceron (106.-43. pr. Kr.):. “Sluge smo zakona kako bismo mogli biti slobodni” (*De legibus*, I). Sloboda znači sudjelovanje svih građana u javnom životu. Oni su “građani”, a ne nečiji podanici. Azijci svega toga nemaju. Ovisni su o gospodaru, “despotu”, koji s njima postupa kao s podanicima.

Tako se u V. i IV. st. pr. Kr. rodila “europska” ili “zapadnjačka” svijest, nasuprot “azijskoj” ili “istočnjačkoj” svijesti neslobodnih ljudi. Radilo se, dakle, o “defenzivnoj” svijesti, da bi poslije, s porazom Darija III. (336.-331. pr. Kr.) i ona poprimila značajke “ofenzivne” i “porobljivačke” svijesti.

2. Svijest o pripadnosti Europi kao zasebnoj zemljopisnoj, političkoj i kulturnoj cjelini rodila se i razvijala prije svega u sukobu s Azijom i njezinim osobitostima

Europa se u to vrijeme ograničavala na vrlo uski geografski i kulturni pojas, koji je obuhvaćao tadašnju Grčku. S vremenom se taj pojam proširio i na one krajeve koji su na jedan ili drugi način preuzeli grčku kulturu ili su održavali posebne odnose s grčkim svijetom. Premda stari grčki geografi i povjesničari nikad točno ne navode koje krajeve i narode smatraju “europskima”, nije teško zapaziti da oni, poglavito Herodot (oko 480.-430. pr. Kr.), iz tog kruga isključuju nomadska plemena i narode sadašnjega sjeveroistoka europskog kontinenta koji ne grade zidove i gradove, koji ne grade zidane kuće, nego ih prevoze na svojim kolima i ne žive od poljodjelstva, nego od stočarstva, tj. sve suprotno onome što karakterizira Grke i njihov način života. Drugim riječima, još se uvijek nisu podudarale geografska i kulturno-politička pripadnost.

Suprotstavljanje Zapada i Istoka, Grčke i Perzije, “slobodne” Europe i “neslobodne” Azije i njezina “despotizma” nije bilo duga vijeka. S Aleksandrovim osvajanjem Istoka uloge su se izmijenile. Europa je postala osvajač, a Azija žrtva osvajanja. No stvorena je nova vrijednost, koja je ostala kao političko i kulturno naslijeđe ne samo Aleksandrovim nasljednicima nego i svima onima koji su na neki

način pomiriti ta dva svijeta: Grci i njihov svijet nisu se više suprotstavljali Aziji. U dodiru dvaju svjetova kao sinteza rodila se univerzalna helenistička kultura, koja je izbrisala dotadašnje granice među ljudima i narodima. Europa i Azija, Grčka i Perzija, Istok i Zapad nisu se više sukobljavali, nego međusobno natjecali i obogaćivali.

Slično se dogodilo i s Rimskim Carstvom. Aleksandrovu osvajačku politiku je, na svoj način, nastavio Rim. No, on nije samo oduzimao slobodu potlačenim narodima nego ju je na svoj način i davao. Svojim pojmom slobode i slobodnog građanstva koje se zasnivalo na njegovoj unitarnoj i univerzalnoj civilizaciji, naročito latinskom jeziku, koji je postao univerzalnim sredstvom saobraćanja na golemom prostoru od današnje Irske na zapadu do Perzije na istoku, Rimsko je Carstvo stvorilo novu političko-civilizacijsku kategoriju, na kojoj mu mogu pozavidjeti sve kasnije državne tvorevine. Poštujući samobitnost svakog naroda, ono je najprije pojedincima, a onda i čitavim narodima počelo dodjeljivati naslov rimskoga građanstva, dok ga, na kraju, nije dodijelilo svim svojim žiteljima. Tim se naslovom ponosio i sam sv. Pavao, koji se jednako osjećao Židovom i rimskim građaninom. Rimsko je Carstvo na svom području sve više širilo europske običaje, zakon i kulturu, bilo da se radilo o visokoj kulturi ili o svakodnevnim običajima.

Po ugledu na staro Rimsko Carstvo Karlo Veliki, koga neki suvremeni kroničari nazivaju *rex pater Europae*, godine 800. osnovao je franačko carstvo prozvavši ga Rimskim, ali u novim granicama i s novim političko-vjerskim ciljevima. Nekadašnje Rimsko Carstvo nije ni mogao obnoviti, jer je u Carigradu stolovao jedan drugi car, koji je bio zakoniti nasljednik nekadašnjih rimskih careva, polažući pravo na sve krajeve na koje se ono nekoć prostiralo, pa tako i na zapadni dio, koji su već davno bili osvojili "barbarski" narodi. No s pojmom Rimskoga Carstva preživjela je svijest da su Europljani nešto različito od Afrikanaca i Azijaca, tako da je jedan kroničar, Isidor Pacensis, iz VIII. st., opisujući bitku između Franaka predvođenih Karlom Martellom i Arapa kod Poitiersa (732.), mogao napisati: *Prospiciunt Europeenses Arabum tentoria ordinata* ("Europljani su gledali poredane arapske šatore").

Podjela nekadašnjeg Carstva na njegov zapadni i istočni dio sa svojim središtima u Rimu i Carigradu, pokrenula je nezaustavljiv proces raspadanja nekadašnjega političkog, vjerskog i kulturnog jedinstva. Jaz se sve više produbljivao i proširivao, dok istočnim raskolom godine 1054. nepremostivo nije odijeljen jedan dio od drugoga. Umjesto nekadašnje suradnje između europskog Istoka i Zapada zaredali su bezbrojni sukobi i nevjerice, koje još i danas

obilježavaju njihove odnose. No Zapad se, za razliku od Istoka, konsolidirao zahvaljujući politici Karlovih nasljednika, osobito u vrijeme dviju njemačkih dinastija, saske (962.-1024.) i franačke (1024.-1125.). Država (Carstvo) se tijekom vremena udružila s Crkvom, univerzalnom ustanovom, stvorivši jedinstvenu političko-vjersku univerzalnu ustanovu, u kojoj je bilo gotovo nemoguće razlikovati njihove specifične kompetencije. Njihovo jedinstvo bilo je ne samo crkveno nego i političko i kulturno. Protezalo se na najveći dio Zapadne Europe kakvo nisu poznavala prethodna vremena: jedna Država (Carstvo), jedan jezik (latinski) i jedna Crkva (Katolička) predstavljali su "trojstvo" u jedinstvu te državno-religiozne tvorevine. Obje su smatrane božanskog podrijetla i težile prema istom cilju. *Ecclesiam et Imperium esse unum et idem*, tvrdi jedna njemačka diploma iz XIII. st., Crkveni i državni poredak bili su dva aspekta iste stvarnosti. Državljanin Carstva automatski je bio i član Crkve. I obratno. Taj svojevrсни političko-vjerski "brak" izdržao je sve kušnje do početka XIV. st., kada je došao u ozbiljnu krizu da bi se malo zatim pretvorio u razvod. "Pukotina" je, razumljivo, na početku bila mala, ali se s vremenom sve više produbljivala, dovodeći do potpunog razlaza. Bio je to ne samo kraj političko-vjerskog univerzalizma Zapadne Europe nego i početak stvaranja nacionalnih država unutar Svetog Rimskog Carstva, pa čak i nacionalnih crkava. Na ruševinama nekoć jedinstvenog i moćnog Carstva nikle su brojne nacionalne države, a u krilu Katoličke (opće, univerzalne) Crkve brojne druge, nacionalne crkve: John Wycliff u Engleskoj, Jan Hus u Češkoj, Martin Luther u Njemačkoj, Ulrich Zwingli u Švicarskoj, Jean Calvin u Švicarskoj i Francuskoj itd. Zapadnoeuropski politički i crkveni univerzalizam bio je samo daleka uspomena. Pad Carigrada ("drugog oka Europe" i "bedema kršćanskog svijeta") u ruke azijskih Turaka (1453.) bio je posljednji udarac mrtvačkog zvona nekadašnjem europskom i kršćanskom univerzalizmu.

Pokušaj ponovnog uspostavljanja univerzalne vlasti pod Karlom V. (1519.-1556.) neslavno je propao. Više nitko nije za njim mario. Progovorilo je oružje. Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.) bio je, ako ništa drugo, dobra pouka da se silom ne mogu rješavati ni politički, a kamoli vjerski problemi. Europa je zauvijek bila podijeljena na katolički i protestantski dio. Posljednji čin tog rasula bilo je rušenje katoličkog Austro-Ugarskog Carstva kao zadnjeg izdanka obnovljenoga Zapadnog Rimskog Carstva, a time i zadnjih ostataka nekadašnjeg europskog, i ne samo europskog, univerzalizma. Crkva je taj proces razgradnje završila na II. vatikanskom saboru, izbacivši latinski iz liturgijske i svakodnevne upotrebe.

3. Hrvatska kao sastavni dio Europe u zemljopisnom, političkom, kulturnom i duhovnom pogledu

Hrvati su bili prvi slavenski narod koji je primio kršćanstvo u razdoblju od VII. do IX. st. i postao tako dijelom ne samo kršćanskog nego i zapadnoeuropskog svijeta. Svojim pokrštenjem i vezama s Rimom vjerski i politički život u Hrvatskoj poprimio je neizbrisivo obilježje zapadnog kršćanstva, u tolikoj mjeri da je postalo njegovom nacionalnom sastavnicom. Nije bio puki slučaj da je jedan od prvih međunarodnih čina vjersko-političke naravi hrvatskog naroda bio ugovor koji je on sklopio s papinstvom. On je - kako piše bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet (911.-955.) u svom djelu *De administrando imperio* - s papinstvom sklopio sporazum kojim se obvezao da neće provaljivati u druge zemlje nego da će s drugima živjeti u miru. Ako ga napadnu drugi narodi, papa je obećao da će ga ne samo štiti Bog i apostol sv. Petar, nego mu i pribaviti pobjedu.

Hrvati su, dakle, u vrijeme svoje pojave na europskoj političkoj pozornici, sklopili jedan međunarodni sporazum iznimne važnosti, jedinstven u cijeloj europskoj povijesti. On po svojoj naravi više sličí nekom sporazumu XX. negoli VII. st. U njemu je došlo do punog izražaja temeljno načelo svakog društvenog života: ne dirati tuđe nego ga poštivati i zadovoljiti se onim što se ima. Povijest pokazuje da su se Hrvati tijekom čitave svoje prošlosti držali tog načela, pretekavši tako za više od 1300 godina međunarodni ugovor o nenapadanju i suradnji, koji se smatra najvećim dosegom mirnog suživota među narodima. No taj ih ugovor nije obvezivao na pasivnost u slučaju tuđeg napada na njihovu zemlju. Klasičan primjer za to je - da ne idemo u daljnju prošlost - srpsko-crnogorska agresija 1991.-1995. godine, koja je imala za cilj spriječiti hrvatski narod da uzme u ruke uzde vlastite sudbine i postigne političku neovisnost. Pravo na samoobranu se nikomu ne može, i ne smije, onemogućiti. To je jedno od osnovnih ljudskih prava i načela.

Taj savez Hrvata s papinstvom i, zahvaljujući njemu, s cijelim kršćanskim svijetom, nije se, dakle, temeljio na vojničkoj snazi i diplomaciji, nego jedino na moralnim načelima kršćanstva. Duboka simbioza kršćanstva i hrvatskoga nacionalnog bića ostala je na životu do današnjih dana, kada je - za pontifikata Ivana Pavla II. Sv. Stolica svojim vrhovnim moralnim autoritetom branila i prva priznala pravo svakog naroda, pa tako i hrvatskoga, na slobodu i neovisnost, dok su upravo zemlje EU nastojale pošto-poto spasiti titoističku, komunističku i unitarističku Jugoslaviju, bez obzira na njezina tako očita kršenja temeljnih osobnih, nacionalnih i uopće ljudskih prava na koja se i one same tako deklarativno zaklinju.

Osobine svakog naroda - kao uostalom i svakog pojedinca - obično dođu do izražaja u teškim trenucima. Jedno od najvećih iskušenja u povijesti hrvatskog naroda bila je turska najezda, koja ju je - jednako kao i ostale europske narode - zatekala nepripravnom. Borba je bila duga i krvava. Trajala je puna četiri stoljeća. I kao što je nekoć mala Grčka zaustavila najezdu Perzijanaca spasivši sebe i Europu, tako je i Hrvatska na svom području zaustavila jednu drugu azijsku najezdu, osmanskih Turaka, spasivši tako sebe i ostalu kršćansku Europu, dok su istodobno razne zapadnoeuropske zemlje sklapale vojne i gospodarske saveze i ugovore s Turcima. Hrvatsko junaštvo u tolikoj je mjeri zadivilo papu Leona X. da je g. 1519. prozvao Hrvatsku "najjačim štitom i predziđem kršćanstva" (*scudum saldissimum et antemurale christianitatis*). Cijena je za to bila vrlo visoka. Čitava su područja bila spaljena ili opljačkana, deseci tisuća ljudi poginulo u ratovima, a stotine tisuća odvedeno je u sužanjstvo. Posljedice te borbe i danas se vide. To je samo jedan primjer onoga što je Hrvatska učinila za Europu. Trebalo bi pisati čitavu knjigu, a ne jedan kratki i usputni osvrt, ako bismo makar i u najkraćim crtama htjeli opisati tu krvavu, ali slavnu stranicu hrvatske i europske povijesti.

Unatoč svim teškim iskušenjima, s neskrivenim ponosom možemo reći da se za sve to vrijeme kulturna i znanstvena djelatnost u Hrvatskoj nije nikad zaustavljala. Suprotno onomu što se u Zapadnoj Europi često može čuti o Balkanu, na obalama istočnog Jadrana, točnije na njegovoj hrvatskoj strani, stoljećima se njegovao kult ljepote, znanosti i umjetnosti u gotovo svim njihovim oblicima i izražajima. Ako danas možemo pokazati tolika umjetnička djela neprocjenjive vrijednosti, to treba, u prvom redu, zahvaliti svojoj ljubavi prema slobodi i svemu onomu što je lijepo i plemenito.

4. *Europska Unija i svijest o pripadnosti Europi pojedinih naroda*

Prošlo je 10 godina otkad su narodi Istočne i Srednje Europe, nakon duge noći totalitarnih sustava i režima, konačno dobili mogućnost da slobodno odlučuju o vlastitoj sudbini i stvaraju budućnost na načelima demokracije, mira i suradnje s drugim jednakopravnim narodima. I u Hrvatskoj se od vremena stjecanja neovisnosti mnogo raspravlja o ulasku u Europu, odnosno Europsku uniju, kao "obećanu zemlju" u kojoj - kako neki zamišljaju - teku edenske rijeke obilja, beskrajne sreće i blagostanja. Mi smo stavili preda se "strateški cilj" što prije i što potpunije ući u EU, za što smo spremni platiti visoku cijenu na uštrb vlastitih zakona i suvereniteta,

u nadi da će nam njezine članice pomoći da se što prije izvučemo iz krize kojoj kao da nema dna ni kraja. Slično razmišljaju i drugi narodi Srednje i Istočne Europe koji stoje još (pre)daleko od praga EU pa bi ga htjeli što prije prekoračiti i naći se u "prvom" redu ("prvoj ligi") naroda i nacija naprednog svijeta. Težnje su to, jamačno, više nego plemenite i opravdane!

Kandidate EU posebno pogađa prihvaćanje neeuropskih zemalja (Cipar, Malta, uskoro možda i Turska), s različitim poviješću i kulturom, dok se istodobno povijesnim europskim zemljama postavljaju teško prihvatljivi uvjeti ili pak onih naroda koji, po njima, svoj "europeizam" zahvaljuju isključivo svom geografskom položaju. Jedan Danac ili Norvežanin nije emocionalno više vezan za Europu od jednog Rusa, Ukrajinca, Rumunja ili Hrvata. Upravo obratno! Narodi Istočne Europe više osjećaju za Europu nego oni u Zapadnoj Europi jer su za nju više pretrpjeli. Ne u smislu da su se za nju kao takvu borili, nego zato što su se, boreći se za sebe, borili i za nju. Norvežani, Nizozemci, Francuzi, Englezi i drugi nisu nikada bili na udaru invazije naroda s drugih kontinenata, drugih kultura, civilizacija i vjera pa nisu ni mogli razviti osjećaj pripadnosti određenom, europskom svijetu.

5. Na ruševinama nekadašnje Europe rađa se nova zajednica europskih naroda

Na ruševinama nekadašnje Europe poslije Drugoga svjetskog rata počela je izranjati jedna nova tvorevina, koja ima nadnacionalne pretenzije, Europska unija (EU). Njezin začetak se zvao Europska ekonomska unija (EEU). Osnovale su je 1957. godine Belgija, Francuska, Njemačka, Italija, Luksemburg i Nizozemska, sa sjedištem u Bruxellesu, u nakani postupnog ujedinjenja njihovih nacionalnih gospodarstava. Razvila se iz Europske unije za ugljen i čelik, koju su g. 1951. osnovali u Parizu Robert Schuman, Alcide De Gasperi, Konrad Adenauer i dr. Početnim članicama su se godine 1973. pridružile Velika Britanija, Danska i Irska, a 1981. Grčka. Danas broji 15 članica. Nakon toga pridružilo im se pet drugih članica, tako da njihov ukupni broj iznosi petnaest. Upravni organi su Parlament, Vijeće i Komisija, kojima pomažu Gospodarski i Društveni odbor te Sud pravde. U prvom razdoblju (1957.-1968.) djelatnost EEU-a je bila uglavnom usmjerena na stvaranje zajedničkog tržišta putem carinske unije, prihvaćanjem zajedničke poljodjelske politike i slobodnog kretanja osoba. Godine 1978. osnovan je europski monetarni sustav.

Osim u čisto gospodarske svrhe EEU je osnovana i kao pripremna faza za političko ujedinjenje svojih članica. Na svom sastanku u Parizu zemlje članice su godine 1972. izradile opširan program političkog približavanja, koje je završeno u sljedećih osam godina stvaranjem EU, koja danas broji 15 zemalja članica. U tijeku je usklađivanje gospodarstava, unutarne i vanjske politike pojedinih zemalja, poglavito zakonodavstva. Očito, ide se prema stvaranju jedinstvene nadnacionalne države, čiji se obrisi tek naziru.

6. *Europska Unija i njezine dileme*

No ni EU nije imuna na probleme. Njezini su problemi različiti, ali nerijetko ništa manji od onih koji muče njezinu istočnu polovicu. Nije nikakva tajna da su njom nezadovoljne i neke njezine članice, a isto tako i neke druge, koje bi mogle u nju ući, ali to odbijaju ili oklijevaju učiniti iz više razloga. Ona - po njima - nije politička tvorevina cementirana bratstvom i sviješću o pripadnosti zajednici temeljenoj na istovjetnosti ili bliskosti odnosa, htijenja i volje svojih članica, kao što je to slučaj s nacionalnim državama koje su nikle, rasle i razvijale se pod okriljem zajedničke tradicije, običaja i jezika, kulture, vjere i ideja oko zajedničkih ciljeva i ideala. Drugi drže da EU nije u stanju u ljudima probuditi nikakve posebne emocije, jer da u njezinu stvaranju nije bilo manifestacija, borbe, snova, mučenika, heroja; da u njoj nije nikada postojao osjećaj pripadnosti, bratstva, identiteta, pa su Francuzi, Englezi, Nijemci, Talijani, Španjolci, Grci, Danci i dr. i dalje stranci jedni drugima; da ne postoji ponos zbog pripadnosti Europi; da je i sami njezini tvorci ponekad posprdno nazivaju "Eurolandom" kao da ju je stvorio Walt Disney za dječju zabavu kao sestru "Disneylandom", "Fantasialandom" i sl.

Drugi Europljani u EU vide ne samo opasnost za svoj identitet i nacionalne interese nego i sumnjaju u njezinu budućnost. Pritom navode čitav niz razloga, kao što su niski rast stope nataliteta, imigracija iz Azije i Afrike, miješanje vjera, civilizacija i kultura itd. Ako razgovarate s nekim upućenijim Nijemcem, reći će vam da Nijemci više ne znaju tko su, što znači nekoć razvikano "tipično njemačko", na čemu zapravo počiva njemačka kultura i što uopće znači biti Nijemac. Kao jedan od glavnih razloga navest će vam preveliku imigraciju s drugih kontinenata, čiji pripadnici teško ili nikako ne prihvaćaju inkulturaciju niti se uklapaju u tijekove njemačkog života, kulture i običaja, stvarajući otoke stranih kultura, vjera i civilizacija na njemačkom tlu. Nijemci se osjećaju ugroženima i izvana, naročito s američkog kontineta. Globalizacija ili - kako je zovu - "amerikanizacija" toliko je uhvatila maha da se to osijeća na svim

razinama, počevši od škole, televizije, novina, radija, filma, industrije, mode pa čak i prehrambenih navika, gdje "McDonald's" sve više potiskuje nekoć tipične njemačke hrenovke s gorušicom.

Takav način razmišljanja nazočan je i u drugim zapadnoeuropskim zemljama, naročito onima koje danas plaćaju težak danak svom nekadašnjem kolonijalizmu, držeći otvorenima vrata pripadnicima kultura i naroda kojima su do jučer vladali. Dovoljno je pogledati Francusku, nekadašnju kolonijalnu velesilu, koja i danas ima više preookeanskih posjeda i održava posebne odnose sa svojim nekadašnjim kolonijama. Gospodarska kriza, pad komunističkog sustava i otvaranje prema svijetu doveli su u krizu samu "metropolu" i sve ono što je ona nekoć bila i značila. Sve više zakazuju instrumenti kohezije, asimilacije, stvarna ili umišljena nadmoć francuske kulture i jezika, pa se zemlja pretvara u šaroliku kulturnu, rasnu, političku i vjersku zajednicu, koju je sve teže definirati.

Da stvar bude zamršenija, i odnosi s drugim zemljama EU otvaraju čitav niz pitanja na koja još uvijek nema zadovoljavajućeg odgovora. Ugovor iz Maastrichta stavio je u pitanje nekadašnji nacionalni suverenitet svih zemalja potpisnica, naročito s obzirom na zakonodavnu vlast, tiskanje novca, nezavisnost vanjske politike itd. Mnogi se pitaju da li u takvoj situaciji uopće ima smisla govoriti o vlastitom nacionalnom kulturnom, jezičnom, političkom pa i vjerskom identitetu. Da li se sve to isplati žrtvovati za nešto što još nitko nije vidio ni iskusio? Nije li to samo uvod u potpuno napuštanje tih nekoć toliko cijenjenih vrednota, za koje se živjelo, trudilo pa čak i ratovalo i koje su, na kraju krajeva, oblikovale i stvorile Europu? Što će se dobiti zauzvrat? Hoće li eventualni dobitak biti bolji od stvarnog gubitka?

7. Kakvu Europsku Uniju priželjkuju njezini stari i novi članovi?

Kakva će doista biti budućnost zemalja članica EU, to, naravno, ovisi o mnogim čimbenicima koje nije moguće predvidjeti. Bilo bi, u svakom slučaju, pogrešno kad bi razvoj išao u pravcu stvaranja neke unutarnje, centralizirane države, nad-države, o kakvoj su sanjali diktatori raznih boja u prošlim vremenima i u kojoj bi jedan narod, ili skupina većih i jačih naroda mogli nametati svoju volju drugima. To bi, prije ili kasnije, imalo suprotan učinak i dovelo do raspadanja te same tvorevine. Ujedinjenje ne bi smjelo biti nametanje bilo čije volje, nego usklađivanje odnosa među pojedinim članicama te unije. Možda bi najbolji oblik buduće zajednice bila konfederacija suverenih nacionalnih država koje u interesu zajedničkog dobra dragovoljno

prenose dio svojeg suvereniteta na zajedničku vladu, zadržavajući pritom svoje bitne značajke i posebnosti. To bi mogao biti prihvatljiv oblik jedinstva. Ta usmjerenost ne odgovara samo njezinim unutrašnjim potrebama nego i vanjskim izazovima, koje preda nju postavlja moderni svijet. Europa se u prošlosti morala suprotstavljati perzijskoj, mongolskoj, arapskoj i turskoj najezdi. Danas je prisiljena uglavnom na kulturno i gospodarsko sučeljavanje. Pa ipak, o njegovu ishodu ovisi njezina budućnost. Zato se ona mora tako organizirati kako bi se ne samo održala u toj utrci nego i kako bi sačuvala svoj prepoznatljivi politički, gospodarski, kulturni i vjerski identitet te bila sposobna i pobjeđivati.

U toj utrci velik prinos mogu dati upravo male zemlje. Primjer stare Grčke vrlo je poučan. Iako je bila podijeljena na više većih i manjih država-gradova, njezina snaga se sastojala u svijesti pripadnosti slobodnoj zajednici u kojoj je bilo mjesta za velike i male, bogate i siromašne, građane i seljake, pomorce i ratare, filozofe i ratnike. Tako bi i ujedinjena Europa - ako ne želi pasti ne u "azijski", nego europski despotizam - svoju snagu i jedinstvo trebala tražiti ne u prevlasti velikih i bogatijih naroda, u njihovu hegemonizmu ili unitarizmu, nego u poštivanju identiteta i osobitosti svih članica, velikih i malih, bogatih i siromašnih. Ona se ne smije ograničiti - kao što je to u jednom govoru naglasio papa Ivan Pavao II. - "da bude Europa tržišta, nego se mora pretvoriti u Europu naroda, građana, ljudi i žena, kako bi sve više bila jedinstvena i velika Europa duha."

Jedan od bitnih uvjeta napretka i demokracije te buduće unije jest svijest da raznolikost nije zapreka suradnje i općeg dobra, nego da ona obogaćuje. U europskoj povijesti nije bilo naroda "predvodnika". Ne bi ga smjelo biti ni u budućnosti. Svi su oni dali svoj prinos onomu što je Europa do sada bila. Jedan narod je dao Dantea, Tomu Akvinskoga, Michelangela, Leonarda, Raffaella, Pallestrinu i Verdija, drugi Shakespearea i Newtona, treći Cervantesa, Velásqueza, Goyu i Picassa, četvrti Goethea, Dürera, Mozarta, Beethovena, Bacha, Kanta i Leibnitza, peti Chopina; šesti Klovića, Meštrovića, Boškovića, Marulića, Krležu itd. Jedni su dali više na jednom području, a drugi na drugomu. Jedni su stvarali, a drugi branili i omogućavali kulturno, umjetničko, znanstveno stvaralaštvo. Svi su orali istu njivu, svi su sijali i mučili se. Dok su je jedni mačem branili, drugi su pisali njezine stranice iz umjetnosti, kulture i znanosti. Bez jednih ne bi bilo drugih. Tako bi trebalo biti i u budućnosti. Svaki bi narod trebao biti poznat, priznat, prihvaćen onakav kakav jest i zastupljen u gradnji svojega kontinenta ne samo u umjetnosti, znanosti i kulturi, nego i na drugim područjima, osobito u gospodarstvu i politici.

8. *Nova Europa samo kao gospodarska interesna zajednica ili kao nosilac i drugih, naročito kulturnih, duhovnih i kršćanskih vrijednosti?*

Europa, ili bolje, EU, koja se oblikuje u zoru trećeg tisućljeća, trebala bi, dakle, biti "zajednički dom" za sve. No nije dovoljno nešto htjeti. To treba znati i ostvariti. Odgovor na pitanje: kakvu globalizaciju želimo, američku ili europsku, treba tražiti ne toliko u globalizaciji svojega gospodarstva koliko u globalizaciji temeljnih ljudskih, moralnih i kulturnih vrijednosti.

Kapital dolazi i odlazi onamo gdje se može lakše i brže oploditi, a srca ostaju tamo gdje jesu. Ako Europa hoće ići naprijed, ona bi morala biti zajednica ne toliko interesa koliko određenih ideala. Ona prije svega mora ponovno otkriti svoje zajedničke korijene, stvoriti svijest moralnoga i duhovnog jedinstva, imati vjeru u neke vrhovne moralne i duhovne vrijednosti po kojima se i do sada razlikovala od drugih, bez upadanja u zamke rasizma ili nacionalizma. Pritom ni u kojem slučaju ne bi smjela zaboraviti kršćanske vrijednosti koje već puna dva tisućljeća oblikuju njezinu svijest. "Mi smo kršćani - kaže poznati talijanski filozof i povjesničar Benedetto Croce (1866.-1952.) - i ne možemo to ne biti, iako možda ne prakticiramo svoju vjeru kako bismo morali. Kršćanstvo je oblikovalo našu svijest, našu kulturu, naš način mišljenja i razmišljanja, naš život, našu prošlost i sadašnjost." Papa Leon XIII. u svojoj enciklici *Immortale Dei* od 1. studenoga 1885. piše: "Ako je kršćanska Europa ukrotila barbarske narode, ako ih je izvela iz okrutnosti i dovela do blagosti i iz praznovjerja u svjetlo istine; ako je pobjedonosno odbila muslimansku invaziju, ako je održala primat civilizacije i postala vođom i učiteljicom naroda u svakom vidu pohvalnog napretka; ako je pravom i širokom slobodom mogla razveseliti narode; ako je za olakšanje ljudske bijede svuda sijala mudre i blagotvorne ustanove, nema sumnje da to najvećim dijelom treba zahvaliti vjeri u kojoj je nalazila nadahnuće za veličinu tolikih djela."

IL FUTURO DELL'EUROPA ALLO SPECCHIO
DEL SUO PASSATO

Riassunto

L'autore esamina la storia europea dai suoi primordi fino ai nostri tempi in cui si crea una nuova comunità dei popoli con il nome di Unione Europea per prospettare quale potrebbe e, secondo lui,

dovrebbe essere il suo futuro. A tale scopo egli esamina la nascita non solo del nome ma soprattutto della coscienza di appartenere ad un continente, diverso da altri continenti, in modo particolare dall'Asia, con una propria identità culturale, politica e spirituale. Quello che - secondo l'autore - sin dall'inizio determinò la coscienza europea fu "lo spirito di libertà" degli antichi Greci che sopra di loro non riconoscevano alcun padrone tranne la legge davanti alla quale tutti erano uguali (per cui si chiamavano "cittadini", non "sudditi") in contrapposizione alla Persia di allora e al "despotismo asiatico". Tale spirito di libertà ed uguaglianza sopravvisse a tutti i cataclismi storici, a partire dalla caduta dell'antica Grecia, dell'antico Impero romano e quello di Carlo Magno, regimi totalitari e dittature dell'epoca moderna.

Con la caduta del Muro di Berlino si sono aperti nuovi orizzonti di libertà e prosperità per tutti i popoli del continente europeo che finora erano divisi da pregiudizi, ostilità e differenze politiche, economiche ed ideologiche, e che oggi vedono il loro futuro nell'Unione Europea. Sarà l'Unione Europea capace di accoglierli sotto lo stesso "tetto" della "casa comune" rispettando le loro legittime differenze di costumi, di cultura, mentalità e tutto quello che rappresenta la loro identità nazionale, oppure questo processo andrà in un'altra direzione, cioè della globalizzazione e della cancellazione di queste ed altre differenze? Quale futuro sarà per l'Europa stessa: diventerà essa uno "superstato" ed una "supernazione" dominata dai più grandi e più forti, oppure ci sarà posto anche per quelli numericamente piccoli e materialmente più poveri, ma culturalmente e spiritualmente ricchi popoli che anche finora - come una volta fece l'antica Grecia - davano un validissimo contributo politico e culturale al continente europeo? La nuova Europa sarà soltanto una comunità economica, oppure la comunità portatrice anche di altri valori, soprattutto quelli culturali, spirituali e cristiani?

In questo contesto l'autore analizza in modo particolare la posizione del popolo croato che da più di tredici secoli fa parte dell'Europa non soltanto in senso geografico, ma soprattutto in quello politico, culturale e spirituale.